

Polgári jogi kodifikációs problémák

SEMPONTOK AZ ELJÁRÁSJOG SZEMSZÖGÉBŐL

Korábbi olvasmányélményeink szerint az eljárásjogi kérdések elkerülték a hozzászólók, az újrászabályozásról véleményt alkotók figyelmét. Az eljárásjogi kérdések nem kellő mélységű exponálásában minden bizonnyal a javaslat szövege is vétkes, ugyanis számos helyen egyszerűen arról értesít bennünket: majd a megfelelő eljárásjogi (Pp) változásokra (változtatásokra, módosítására stb.) sor kerül. Éppen ez az a visszatérő megfogalmazás, ami vitára készít bennünket, különösen azért, mert az eljárásjog szükséges változtatásának kimondása számos esetben minden konkrétumot nélkülöz.

Írásunk kiindulásának az utóbb idézett gondolatot választjuk. Túllépve a megfogalmazás nyelvi jelentésén, elmondhatjuk: a kodifikációs javaslat szövege az eljárásjog szükséges változásairól gyakran oly szellemben nyilatkozik, mintha az eljárásjog csupán függeléke, derivációja, élesebb fogalmazásban szolgai követője lenne a polgári anyagi jogban meghatározott jogi rendelkezéseknek. Lehetséges, hogy harminc vagy negyven évvel ezelőtt a polgári jog (és művelőinek) szemszögéből tekintve az eljárási normák valóban olyan eszközök szerepét töltötték be, amelyek (akkor) indokoltá tették volna ezt az álláspontot, megérthetővé tették volna e látásmódot (netán elméleti szintre emelték volna ezen véleményeket). Azonban napjainkban egy kialakult, dogmatikailag, intézményesen szigorú rendbe épült és önálló normavezérlés szerint működő eljárási rendszerbe kell beilleszteni minden új, az eljárásjogot érintő (tervezett) változást.

Az előbbi gondolatokból következően első észrevételünkben értetlenségünknek adhatunk hangot azért, hogy a polgári jog átfogó újraalkotását nem kíséri párhuzamosan a polgári eljárásjog átfogó újraalkotása. Felülemelkedve azonban az első meghökkenésen, megkíséreljük írásunkban kimutatni azokat az anyagi és eljárásjogi kapcsolódási pontokat, ahol szükséges lenne az eljárásjogi rendelkezések megváltoztatása, mivel az eljárásjog változatlanul hagyása megtöri – egyes nézőpontból tekintve feleslegessé teszi – a polgári jog anyagi szabályainak újraalkotását. Nem készítve szisztematikus listát, példálózó jelleggel két területet emelünk ki, az egyik a jogi személyek szabályozásának köre, a másik a családjog területe.

A JOGI SZEMÉLYEK

A jogi személyek körében a javaslat végre véget vet a jogi személyiséggel nem rendelkező

gazdasági társaságok (bt., kkt.) számkivettségének. Ugyanakkor a javasolt szabályozás az eljárásjogi és törvénykezési gondokat nem oldja meg, mivel változatlanul fenntartja olyan jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek megalakításának lehetőségét, amelyek bár nem jogi személyiségek, de részt vehetnek a vagyoni és a kereskedelmi viszonyok, árukapcsolatok alakításában, vagyoni és nem vagyoni szolgáltatásokat nyújthatnak és szolgáltatásokat vehetnek igénybe. A kodifikációs javaslat ama gondolatával mindenképpen egyetérthetünk, hogy ezen szervezetek jogalannyá válását külön jogszabályokba foglalt és szigorú (kógens) szabályozás rendezze (miképpen a javaslat indítványozza). Mivel azonban ezen szervezetek (amennyiben nem nyerik el a jogi személyiség státusát), nem perelhetőek és pert nem indíthatnak, a velük szembeni és az általuk kezdeményezett igényérvényesítés gyakorlatilag kizárt. A javasolt többalanyú kötelelem ugyanis azt jelenti, hogy egy esetleges perben a pertársaság (mégpedig a Pp. 51. §. a) pontja alapján álló egységes pertársaság) szabályai alkalmazandók.

Az egységes pertársaság tagjainak (alperesek) eljárásjogi helyzete – finoman szólva – sajátos. A pertársak függőségének elve mellett érvényesül a pótlólagosság elve, azaz amennyiben az egyik pertárs határidőt, határnapot, perceselexményt mulaszt és e mulasztását nem pótolja (elmulasztja a fellebbezési határidőt), a másik pertárs cselexménye kihat a mulasztóra. Kivéve – és mondanivalónk számára ez a lényeges – az egyezséget, a jogról való lemondást és az elismerést. Tehát amíg anyagi jogilag – mondjuk így – kifelé egységes alakzatban, „tömbben” sze-

reznek jogokat és terhelik kötelezettségek a többalanyú kötelelem egyes kötelezettjeit – a jelenlegi eljárásjog szabályai szerint –, az eljárási jogaikat külön is gyakorolhatják, illetve érvényesíthetik, azaz egyezséget köthetnek a felperessel, ami a többi kötelezett peres helyzetén legfeljebb csak az ellenük érvényesíteni kívánt kereseti összeg nagyságára nézve jár változással, peres pozíciójukat tekintve az egyezség abszolút közömbös számukra. Az egyezségkötés eljárásjogi lehetősége viszont a felperes anyagi jogainak sérelmével járhat, amennyiben ugyanis teljesítőképtelen alperes marad a perben, követelesének csak az egyezségbe foglalt részéhez juthat hozzá. ➔

Az új polgári törvénykönyv kodifikációjának nyilvánosságra hozott koncepciójáról számos értékes gondolat fogalmazódott meg a NAPI Jogász korábbi számaiban hasábjain. A következőkben nem a már ismert hozzászólások avagy kritikai vélemények megismétlésére, esetleg feldolgozására vállalkozunk, mindez a kodifikációs bizottság kompetenciája. A vita továbbszövése helyett olyan, eddig fel nem vetett szempontokra szeretnénk felhívni a figyelmet, amelyek nem a polgári anyagi jog, hanem az anyagi jog érvényesítésének keretét adó eljárásjog nézőpontjából értékelik a polgári törvénykönyv kodifikációs javaslatát.

► A SZERZŐRŐL:

Dr. Gyekiczky Tamás 1979-ben szerzett diplomát az ELTE ÁJK-n. Ezt követően az ELTE BTK-n filozófiai, illetve szociológiai diplomát is szerzett. 1979-től az ELTE ÁJK-n egyetemi tanársegéd, majd adjunktus. 1988-tól 1996-ig az MTA Szociológiai Kutató Intézetének, majd jogutódjának, a Konfliktuskutató Intézetnek a munkatársa, végül igazgatója. Kandidátus. 1997 óta ügyvédi praxist folytat. 1997-1999-ig az ELTE ÁJK Jogklinikája munkatársa, majd 2001-től kinevezett docens a Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Intézetében, 2002 február 1-jétől pedig a Polgári Eljárásjog mb. tanszékvezetője. Kutatási témája: összehasonlító polgári eljárásjog, a perjogi gondolkodás története.

A javaslat fenntartaná a házasság felbontásának minden esetben kötelező bírói útját. Nem számol azzal, hogy a házasság bírói felbontására a legkülönbébb okokból, sokféleképpen rendszerezhető élethelyzet kialakulása miatt kerül sor. Azokban a házasságokban, ahol nincs kiskorú gyermek, ahol a felek a vagyon és életközösség felbontásának minden részletében megegyeztek, már ma is látszólagos a „per” elnevezés, pusztán a perrendtartás előírásainak betartása miatt beszélhetünk bontóperről.

➔ Összefoglalva: az egyetemlegesség kétségtelenül közelebb visz a megoldáshoz, de önmagában nem jelent kellő biztosítékot az igényéért pereskedő félperes (külső harmadik fél) számára.

Arról most nem szólnak, hogy az egyetemlegesség (amennyiben az egyezséget kötő alperest elbocsátják a perből és a többi pertársat egyetemlegesen marasztalják) a végrehajtási eljárás jelenlegi szabályaiból következően hátrányos lehet a többialányú kötelelemkielégítési rangsor (ami többnyire az alperesi - peresítési - rangsort jelenti) előbbre álló kötelezettje/i számára. Amiről említést kell tenni, az az a tény, hogy az egyetemlegesség megoldhatatlan helyzetet teremthet a kötelemben kötelezett oldalán részt vevők egymással szembeni elszámolására, különösen akkor, ha a végrehajtási eljárás az első vagy a második alperesnél befejeződött. Utóperekkel, újabb peres eljárásokkal lehet ilyenkor számolni, és e perek időtartama az eredeti anyagi kötelezettségvállalás keletkezéséhez viszonyítva 8-10 év. Nem gondolhatjuk, hogy az ilyen hosszú nyúló pereskedés jogpolitikai cél lehet.

A megoldást abban az irányban kereshetjük, miszerint e kérdéskörben (is) túl kellene lépni a kodifikációs koncepcióban tervezett változások „mélységén”, és meg kellene teremteni mind az eljárásjogban, mind a végrehajtási jogban a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet tagjainak peres pozíciójára, végrehajtási helyzetére, majd a kötelezettség teljesítését követő szituáció-rendezésére vonatkozó szabályokat.

Az eljárásjog nézőpontjából a jogi személyiségek egységes keletkezésének szabályozása alapvető, a jogi személyiség létrejöttét befolyásoló eljárásjogi problémát vet fel. A javaslat egységesen a konstitúciós elv mellett törtélandó, ami a cégeljárás és a cégjog szabályainak - tegyük hozzá, bevett és elfogadott - változásával jár együtt. Nem így az egyesületek, alapítványok esetében, mivel jogi értelemben vett létrejöttüket a bírói (konstitutív) döntés generálta eddig is. A jogi személyiség létrejöttének egységes anyagi jogi szabályait azonban továbbra sem követi - a javaslatban fel sem vetődik - egységes eljárási rend kialakítása. Így amíg a cégeljárás világosan és egyértelműen szabályozza a bejegyzés, a változások stb. eljárási rendjét, addig a nem a cégeljárás törvény hatálya alá tartozó jogi személyiséggel rendelkező szervezetek bejegyzése, változásainak nyilvántartásba vétele a Pp. szabályai és a bírói gyakorlatnak a bejegyeztetni/változtatni kívánt szervezetekre vonatkozó törvények normáiból levezetett - néha lokálisan eltérő - eljárási rendjében zajlik tovább. A kérdés alapvető és általános: amennyiben újraszabályozza a polgári anyagi jog a jogi személyiségek joganyagát, nem kellene-e megalkotni a jogi személyiségek keletkezésére, nyilvántartására vonatkozó nem peres eljárások törvényi szabályait, esetleg a bírói gyakorlat elemzésével kiemelni a már meglévő anyagi jogi joganyagokból? Mert a gyakorlat számára messze hangzó üzenettel bír az az alapítvány bejegyzése iránti eljárás, amikor három, esetleg négy alkalommal hiányt pótolta a bíróság, vagy amikor konkrét, a Pp. által szabályozott határidők hiányában bizonytalan a bejegyzési eljárás időhossza, ezzel együtt az alapítvány, egyesület sorsa, egyáltalán működése. Az előjogi személyi intézménye ezen a helyzeten sokat változhat, azonban az igazán változtatást a bejegyzési eljárás egységes szabá-

lyainak megalkotása jelentené. E szabályozás kialakításával a legfőbb ügyész által javasolt jogbiztonság és jogorvoslati garanciális követelményrendszer szintén érvényesülhetne. A kodifikációs javaslat a jogi személyek nyilvántartása szabályainak megalkotását elméleti szinten veti fel, holott a nyilvántartás kezelésének, megtekintésének, adatszolgáltatási rendjének kialakítása a javasolt konstitúciós elv érvényesülése miatt elengedhetetlen eljárásjogi kérdés.

A CSALÁDJOG

A kodifikáció minden bizonnyal elementáris változásokat okoz a családjog területén. Nemcsak azért, mert a családjog szabályai a polgári törvénykönyv egy fejezeteként a jövőben kódex szintjén inkorporálódnak a magánjog rendszerébe, hanem a szabályozás tervezett változásai számos esetben alapvetően változtatnának a kialakult bírói gyakorlaton. E lényeges és radikális változások tükrében tűnik igazából szegényesnek a kodifikációs javaslat eljárásjogi része. Sőt, ha tovább megyünk, a kodifikációs javaslat egyes területeken a jelenlegi gyakorlatnak ellentmondó, határozottan visszalépést szorgalmazó eljárásjogi reformot körvonalaz. Pedig a javaslat szövegéből következne egy radikálisabb, a gyakorlathoz közelebb álló változási irány.

Anélkül, hogy valamennyi problémát jeleznénk, csak a leginkább fontosnak tűnőket vesszük számba:

A javaslat fenntartaná a házasság felbontásának minden esetben kötelező bírói útját. Nem számol azzal, hogy a házasság bírói felbontására a legkülönbébb okokból, sokféleképpen rendszerezhető élethelyzet kialakulása miatt kerül sor. Azokban a házasságokban, ahol nincs kiskorú gyermek, ahol a felek a vagyon és életközösség felbontásának minden részletében megegyeztek, már ma is látszólagos a „per” elnevezés, pusztán a perrendtartás előírásainak betartása miatt beszélhetünk bontóperről. A házassági bontóper a közös megegyezéses bontásnál is az általános - ellenérdekű felek jogvitájaként felépített - perszerkezetben zajlik. Van tehát felperes, alperes - még akkor is, ha a felek nem nagyon értik a perrendtartásbeli szerepeket, hiszen perjogi (és anyagi jogi) értelemben nincs ellenérdekű fél, hiányzik maga a jogvita. A formális perpozíció mellett azonban még perrendtartásilag sem indokolt a bizonyítási eljárás, az első tárgyaláson elhangzó nyilatkozatok után értelmetlen az előírt nyilatkozattételi jog és kötelezettség stb. Voltaképpen „kvázi” perek ezek, legtöbbször a meghozott bontási ítélet a kihirdetésekor jogerőre emelkedik, az esetek majdnem száz százalékában nincs fellebbezési eljárás.

Az eljárásjogi gondok azonban mélyebbek a közös megegyezéses bontóperekéknél. A gyakorlatban gyakran az eljáró bíróság sem tudja, hogy minek nevezze az alperes nyilatkozatát, ellenkérelemnek (ezen elnevezés eljárásjogilag helyes), vagy viszontkeresetnek (amit a régebbi eljárásjog és bírói gyakorlat előszeretettel használt). Mivel a közös megegyezés mindenre kiterjed, nem lehet szó beszámításról, egyáltalán az alperes nem védekezik, mivel anyagi jogi érdekéből és a perben elfoglalt pozíciójából nem következik a védekezés perrendtartásbeli kötelezettsége. Mindezek alapján indokolt felvetni a kérdést: valóban fenn kell-e tartani ezen kvázi perek gyakorlatát, ami amellett, hogy jót tesz a bírói statisztikáknak a felek szempontjából főleg ha új eljárási kapcsolatot alakítottak ki megegyezéses

→ antihumanus. Nem kellene e bizonyos meghatározott és a törvényben egyértelműen definiált helyzetekre a peren kívüli bontások szabályait kidolgozni, akár nem peres eljárás keretében, fenntartva a javaslat által is kiemelt bírói utat.

A családjogi reformok tervezett köre – akár nyíltan felvállalja ezt a javaslat, akár nem – mindenképpen *újraszabályozási igényt jelent a Pp. házassági perekre vonatkozó szabályaiban*. Kiemelten kidolgozandó és támogatódnak lenne a kodifikációs koncepció azon javaslata, amely – igaz, valahol elrejtve a szöveg mélyén – a családi perekre szakosodott bíróságok felállítását mellett érvel. A jelenlegi helyzet mindenképpen megérett a változásokra e téren – ezt a javaslat helyesen ismeri fel. Megérett azért is, mivel a házassági perek szabályai az ún. kettős háttérszabályok logikájának alkalmazásával folynak, azaz az egyes pereknél a Pp. általános szabályait a házassági perek általános szabályainak szűrőrétegén és az adott perre vonatkozó eljárási szabályok függvényében kell alkalmazni. Perjogász legyen a talpán, aki mindezt naprakészen alkalmazza. A Ptk. kodifikációs javaslata mindenképpen változtatna e helyzeten, mivel a családjogi perek eldöntésére szakosított bíróság eljárási rendszerének – amennyiben létrejön – egyértelműnek, egzaktnak és a jelenlegi kettős háttérszabályozás rendszerét megszüntetőnek kellene lennie. Indokolná ezt a jelenlegi gyakorlat is, hiszen a bíróságok belső munkamegosztásából fakadóan a családi jogi pereket állandó bírói kar tárgyalja, a nagyobb ügyforgalmú bíróságokon formálisan is erre szakosodva. Tisztázható lenne ezáltal a családi jogi perek peres eljárási rendjének számos szabálya. Például a bizonyítás szabályai, számos esetben módosítva a Pp. alapelveként rögzített hivatalból való bizonyítás tilalmát, amit egyébként a jelenlegi hatályos szabályozás már megtett. E körben lenne értelme új pertípus (pertípusok) megalkotásának, például a javaslatban is szereplő gyermekelhelyezési pertípus megalkotásának. Nem mehetünk el szó nélkül az mellett, hogy a Pp. és azt követő eljárásjogok a családjogi pereket hihetetlenül precízen és pontosan (meglehetősen alaposan) szabályozták – nem hangoztatva, hanem érvényesítve a családjogi perekben peres eljárás alá kerülő életviszonyok kiemelkedő fontosságát. A szegényes és ellentmondó eljárásjogi szabályozáson a Ptk. kodifikáció nagyban változtathatna – ha hű lenne önmaga elképzeléséhez.

A *családi perre szakosodott bírósági szervezet felállítását támasztja alá egy eljárásjogi paradoxon*, ami bár a családjoghoz tartozik, de a perrendtartás általános szabályait érinti. Ez a paradoxon a házassági vagyonjog körében indított perek hatásköri és illetékességi szabályaiban rejlik. A házassági vagyonjogi perre a helyi bíróság még akkor is hatáskörrel rendelkezik, ha a pertárgyérték meghaladja a 10 millió forintot, ami (jelenleg) a megyei bíróság hatásköre.

Kizárólagos illetékességet pedig megalapozza a bontóperben eljáró bíróság illetékessége, amennyiben a vagyonjogi keresetet a bontásra irányuló kereseti kérelemmel együtt terjesztik elő. Tehát a helyi bíróság akkor is dönthet a házassági vagyonjogi perekben, ha egyébként erre a megyei bíróságnak lenne hatásköre. E szabállyal gyöngül vagyonjogi ügyekben a megyei bírósági hatáskör megállapításának jogpolitikai legitimitációja, másfelől látens módon érvel a családi vagyonjogi perek eldöntéséhez szükséges szakszerű bírói fórumok felállítása mellett, mivel csakis a vagyonjogi konfliktusok mögött álló életviszonyok sajátosságát, a családi gazdálkodás hétköznapijait ismerő szakértő bíró tud e kérdésekben jogszerűen dönteni. Nyilván a szakkérdésekben való jártasság és a megfelelő szaktudás követelménye az, amelynek eredményeképpen a Pp. az általános illetékességi szabály alól kivenni rendeli és a helyi bírósági hatáskörbe adja a házassági vagyonjogi jogviták eldöntését.

KÖTELMI JOG

Befejezésésképpen a javaslat kötelmi jogi részében felmerülő eljárásjogi aggályokról szeretnénk röviden írni. A szerződés érvénytelenségének kiküszöbölése (MK. 15. szám II. kötet, 2002. január 31., 109. old.) körében a javaslat a *perben eljáró bíróra bizná az eredeti állapot helyreállítását avagy a szerződésnek az érvénytelenségi ok kiküszöbölése utáni érvényessé nyilvánítását*. A javaslat felveti azt a lehetőséget, hogy a bíró az erre irányuló kereseti kérelem nélkül is elrendelheti az eredeti állapot helyreállítását, míg a szerződés érvényessé nyilvánítása esetében kifejezetten a felek kérelmére járhatna el. A lehetőség – még akkor is, ha kidolgozatlan, még akkor is, ha a normaszövegből nem dönthető el egyértelműen a kodifikációs koncepció álláspontja – mindenképpen ellentmond a polgári eljárásjog egyik alapelveinek, a kereseti kérelemhez kötöttség elvének. A jelenleg hatályos polgári törvénykönyv az idők folyamán végrehajtott módosításokkal egyre nagyobb teret engedett a magánjog területén a bírói beavatkozásnak, azonban a kereseti kötöttség elvével ezek a módosítások soha nem szakítottak. Véleményünk szerint megengedhetetlen lenne, és nemcsak eljárásjogi, hanem egyértelműen alkotmányos alapelvebe ütközne a koncepcióba foglalt javaslat inkorporálása az új polgári törvénykönyvbe.

Rövid írásunk összefoglalójaként elmondhatjuk, hogy a *javaslat számos ponton elsiklik az általa felvetett anyagi jogi változások és problémák eljárásjogi következménye felett*, illetve számtalan esetben nem veti fel azokat a szükséges reformokat, amelyek nélkül a koncepcióba foglalt javaslatok a joggyakorlat mindennapjainak részévé válhatnak. Reményeink szerint még nem késő e hiányok pótlása. Amennyiben írásunk ehhez hozzájárult, már teljesítette célját.

DR. GYEKICZKY TAMÁS

(ügyvéd, egyetemi docens, Debreceni Egyetem)

CHECKLIST

1. A polgári jog átfogó újraalkotását nem kísérel párhuzamosan a polgári eljárásjog átfogó újraalkotása. Az eljárásjog változatlanul hagyása megtöri a polgári jog anyagi szabályainak újraalkotását.
2. A jogi személyek körében a javaslat végre véget vet a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok számkivettségének. Ugyanakkor a javasolt szabályozás az eljárásjogi és törvénykezési gondokat nem oldja meg.
3. A kodifikáció elementáris változásokat okoz a családjog területén. E lényeges és radikális változások tükrében tűnik igazából szegényesnek a kodifikációs javaslat eljárásjogi része.
4. A kötelmi jogi részben, a szerződés érvénytelenségének kiküszöbölése körében a javaslat a perben eljáró bíróra bizná az eredeti állapot helyreállítását avagy a szerződésnek az érvénytelenségi ok kiküszöbölése utáni érvényessé nyilvánítását. A javaslat felveti azt a lehetőséget, hogy a bíró az erre irányuló kereseti kérelem nélkül is elrendelheti az eredeti állapot helyreállítását, míg a szerződés érvényessé nyilvánítása esetében a felek kérelmére járhatna el.

NAPI
www.napi.hu

online
napindító

MEGÚJULT CSŐDFIGYELŐ KERESHETŐ ADATBÁZISSAL

www.napi.hu / csodfigyelo